

Středoevropská politika Itálie: iluze a skutečnost

Francesco Leoncini

Velký italský historik a antifašista Gaetano Salvemini ve svém stále ještě aktuálním díle Mussolini diplomatico (1922–1932), vůbec prvním pojednání o zahraniční politice diktátora,¹ poukázal na jistý omyl v jeho politice vůči dunajsko-balkánskému regionu. Tento omyl spočíval „v jeho víře, že bude schopen zničit rakouskou sociální demokracii, podmanit si Jugoslávii, rozbít Malou dohodu a současně zabránit tomu, aby Německo, mnohem silnější než Jugoslávie, pronikalo k Brennerskému průsmyku a k Jaderskému moři“.²

Jednou ze snah italské meziválečné politiky bylo – jak za liberální, tak za fašistické vlády (s výjimkou vlády Giolittiho Sforzy) – zabránit nástupnickým státům rozbité rakousko-uherské monarchie, převážně tedy státům slovanským, především Jugoslávii a Československu, aby si našly určité formy vzájemné spolupráce a aby se vnitřně konsolidovaly.

Autorem a houževnatým propagátorem této v podstatě protislovanské politiky byl velvyslanec Sidney Sonnino, jenž v roce 1925 interpretoval rozporuplnou londýnskou dohodu o vstupu Itálie do války. Místo úsilí o aktivní spolupráci s Jugoslávii se v italské východoevropské politice stávaly rozhodujícími vztahy k Maďarsku. Do politiky Maďarska a do jeho vztahů k Itálii, datujících se již z období Risorgimenta, pronikl však protislovanský duch a Maďarsko bylo podřízeno idejím italského imperialismu. Bez ohledu na tuto skutečnost Frano Supilo z Raguzy (Dubrovník), nadšený bojovník za srbsko-chorvatské sjednocení, pokračoval ve své propagaci nutnosti dohody mezi Itálií a budoucí Jugoslávii. Obhajoval tyto myšlenky při svých častých setkáních s představiteli italské politiky a kultury, ale také s představiteli odpovědnými za politiku Dohody.³

Na druhé straně Itálie uskutečněním Římského kongresu v dubnu 1918 a svým souhlasem s vytvořením Československé legie na své půdě v konvenci z 21. dne téhož měsíce zaujala mimořádně závažný postoj ve prospěch národů nalézajících se ještě v područí rakousko-uherské monarchie. Podle interpretace tehdejšího předsedy italské vlády Vittoria Emenuela Orlanda se tato konvence podepsaná M. R. Štefánikem rovnala de facto uznání Československé národní rady za vládu suverénního státu. V tomto ohledu předešla Itálie všechny ostatní státy Dohody. Pro srovnání: když Francie postavila Československé legie na své půdě, uskutečnila pouze vnitřní opatření, nikoliv akt rovnající se úmluvě s jiným státem jako se smluvním partnerem.⁴ Ale tyto skutečnosti se zdají být spíš důsledkem okamžitých potřeb než projevem důsledného chování. Brzy znovu nabylo vrchu přísné schéma Sonninovy reálpolitiky. „Podle něho,“ jak tvrdí Valiani, „bylo nepřátelství mezi Itálií a vznikající Jugoslávii v každém případě v podstatě věcí.“⁵ Proto, když se habsburská monarchie rozpadla, italská diplomacie neznala lepší cestu než se zasazovat o zachování dvou zbylých částí monarchie, tj. německého Rakouska (Deutsch-Österreich) a zmenšeného Uherska. Cílem této politiky bylo prosadit pro tyto zbytkové státy geopolitickou úlohu užitečnou pro Itálii tak, aby je mohla použít jako hradbu proti případné revanši Německa anebo jako zdroj svárů v oblasti vzhledem k potenciálnímu revizionismu (Maďarska a Rakouska), proti všem pokusům o vytvoření slovanského bloku, spojujícího Jugoslávii s Československem.

Ve skutečnosti liberální Itálie nechtěla nic slyšet o jakémkoli svazku podunajských

států. Podle nejvýznamnějšího italského deníku Corriera della Sera z 12. srpna 1920 se zdála perspektiva anšlusu, tj. pronikání Německa na Brenner, méně nebezpečnou pro italské zájmy než svazek podunajských států. Totéž čteme v dalším článku na stejné téma z 3. ledna 1922.⁶

Mussoliniho politika se pohybovala po stejné linii. Pro něho však v poměru k Praze měl nejdůležitější význam Masarykův a Benešův rozhodný odmítavý postoj vůči fašismu. Když znovu pročítáme Documenti Diplomatici Italiani, najdeme tam kromě jiného moudré rozbory tehdejšího italského velvyslance v Praze – Vannutelliho Reye – o Československu a o úloze, kterou při odpovídající podpoře ze strany Itálie mohlo sehrát při obraně proti německé rozpínavosti. Můžeme jen konstatovat, že italská místa zavřela obě uši i oči vůči těmto signálům.

Italský velvyslanec v Praze v telegramu ze 7. května 1928 podává nejdřív zprávu o pobytu rakouského kancléře v Karlových Varech a pak opakuje výroky svého maďarského kolegy Maszirevicse, který býval velmi dobře informovaný. Podle něho plány na hospodářskou spolupráci mezi Rakouskem a ČSR nemají budoucnost. Dále uvádí, že maďarský diplomat je přesvědčen o příliš těsné národní svázanosti Rakouska s Německem, zatímco Německo příliš žárlivě sťeží všechnu konkurenci hrozící anšlusu Rakouska, takže mezi Prahou a Vídní nemůže vzniknout žádné trvalejší spojení.

Italský představitel k tomu dodává: „*Jsem nakloněn spojovat to, co mi řekl pan Maszirevics, s tím, co mi neřekl německý velvyslanec dr. Koch [Vannutelli se totiž několikrát pokusil zjistit, co Koch soudí o činnosti Seipela⁷]... Cítím zde nutnost vyslovit domněnku, jež se může zdát odvážnou anebo přinejmenším předčasnou, přesto však může obsahovat kus pravdy. Německo, které má sklony k programování a propracovávání velkých plánů až do podrobností, je díky porážce nuceno dlouhodobě plánovat a už nyní spojuje anšlus s rozkouskováním Československa. Takové rozkouskování by samo o sobě automaticky restaurovalo hranice, které téměř tisíc let existovaly mezi Svatou říší římskou a zeměmi Svatoštěpánské koruny a které by zajistily německý vliv nejen ve zmenšeném Rakousku, ale také v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, zatímco ostatní části Československa by přenechalo Maďarsku. Tento plán byl šílený, podíváme-li se na tehdejší mapu Evropy, měl však silné kořeny v historických, administrativních a hospodářských souvislostech a v jistém smyslu také v národnostních vztazích, bereme-li v úvahu silné postavení německé menšiny v západní části Československa, přičemž tento vliv měl ještě víc sílit.*“⁸

Ve své zprávě o politicko-hospodářské soustavě Československa, kterou Vannutelli Rey poslal do Říma dne 17. prosince téhož roku, je jeho analýza ještě přesnější a úplnější. Podává zde zejména všeobecný přehled o tehdejších hospodářských a finančních vztazích mezi národními (domácími) a zahraničními zájmovými skupinami: „*Peněžnictví, průmysl a obchod vyvíjejí částečně úsilí o osamocení, zčásti se však brání tomu, aby byly ovládnuty ze zahraničí. Avšak hospodářská převaha Německé říše přece neustupuje, nýbrž útočí stále silněji, nenápadně, ale houževnatě na kořeny vzpurných organizací.*“

Tento italský diplomat tvrdí, že je nutné přidělit velvyslanectví šikovného odborníka s dobrou znalostí trhu, jenž by mohl vypracovat plán konkrétního postupu. Takto by se mohl „*v nejhodnějších bodech posílit československý odpor proti německé kartelizaci, a tak vytvořit zákopy v srdci Evropy proti novému nástupu německého imperialismu v hospodářských formách*“.⁹

Návrhy a upozornění Vannutelliho Reye vyzněly však naprázdno; Dino Grandi, státní podtajemník a později ministr zahraničních věcí, poznamenal na zprávu III. byra – Evropa a Východ, jež doporučovalo prozkoumat požadavky pražského tituláře: „*Vidiny. Žvásty. Nemožné sny. V dané chvíli nelze odčerpát italskému hospodářství ani líru.*“¹⁰

Naproti tomu Giorgio Pitacco, senátor a starosta Terstu, města, kde se již delší dobu diskutovalo o problémech konkurence s německými přístavy Hamburkem a Brémami, energicky podtrhl v debatě o státním rozpočtu v italském Senátu dne 2. června 1932, že „*zotročení států, které nemají přístup k moři, Německem by znamenalo naši politickou*

porážku a přinejmenším v politicko-hospodářské oblasti, jak si troufám tvrdit, také popření vítězství, jež bylo vykoupeno velkými lidskými a materiálními obětmi“.¹¹

Není však pravdou, že italskému hospodářství nebylo možné odčerpat ani litru. Skutečnost je taková, že se Mussolini, pokud šlo o hospodářské pronikání, díval zcela jiným směrem, totiž k Africe a k Střednímu východu, k Turecku, Sýrii a Palestině, kde chtěl vstoupit do přímého soutěžení s tradičními velmocemi – s Francií a s Velkou Británií. Za tím účelem přeměnil původně katolický peněžní ústav Banco di Roma na hnací sílu bez ohledu na to, že se tato operace ukázala právě v hospodářské rovině velmi ztrátovou, což později musela doznat sama správa zmíněné banky.¹²

Můžeme tedy pouze spolu s Elisabeth Wiskemannovou konstatovat: „Mussolini nebyl schopen si ujasnit [když Hitler přišel k moci], že rozbití Rakouska a Československa jsou dvě stránky jedné a téže mince... Bylo tedy absurdní od Mussoliniho či od kteréhokoliv tehdejšího státníka předpokládat, že Rakousko může být podepřeno, aniž bylo podepřeno také Československo; zdá se, že Mussolini to chápal až později, a i to jen někdy.“¹³

Stejný názor zastával i plukovník Moravec,¹⁴ který právě v polovině třicátých let velmi jasně osvětlil v jedné brožůře strategickou hodnotu Československa pro západní Evropu. Tento vysoký důstojník zdůrazňuje, že „Československo, které podává svou ruku Itálii přes střední Podunají, ztíží přístup Německa k Jaderskému moři svou boční polohou“. A zde uzavírá své úvahy se správným oceněním dynamiky poměru sil: „Padne-li Československo, bude ohrožena zejména severní Itálie. Proto má udržení strategické fronty Janov–Praha životně důležitý význam pro Itálii stejně jako pro balkánské společenství.“¹⁵

Na závěr bych chtěl polemizovat s názorem profesora Křena: „Zdá se, že pro širší a hlubší integraci byla středovýchodní Evropa stejně málo připravena jako Evropa vůbec.“ A nakonec dodává: „Střední Evropa je evropským problémem a byla jím také v době mezi dvěma válkami.“ Podle mého mínění je střední Evropa, včera jako i dnes, především středoevropským problémem

Dnes jsou ve střední Evropě nové vedoucí vrstvy, které se nejdříve musí přesvědčit o absolutní nutnosti pěstování stále těsnějších vztahů mezi národy žijícími v tomto prostoru. A jsou to tyto národy, které musí poznat životně důležitý význam této spolupráce. Veřejnost a odpovědní činitelé západních zemí ukazují málo pochopení pro problémy a potřeby této části kontinentu anebo se přiklánějí k tomu, použít vlastní zájmy pro účely své tradiční politiky. Sám M. Gorbačov, přes své velké a v celém světě uznané zásluhy, dosáhl od západních zemí velmi malé podpory, pokud se týká konkrétní pomoci v přechodné fázi přestavby bývalého Sovětského svazu. Avšak tytéž západní země neváhaly vydat stamilióny dolarů, když jejich zájmy v Perském zálivu byly ohroženy.

Itálie svého času navrhla rozsáhlé spojenecké plány pro oblast Dunaj–Balkán, ale těžko se dá předpokládat, že má přiměřenou hospodářskou moc k uskutečnění této ambiciózní politiky.

Všeobecně je možné stále víc souhlasit se slavistou a spisovatelem Karlem Schlögelem, který právě v Rakousku poznamenal při příležitosti VI. mezinárodní akademie v Stadtschlainigu: „Nejtěžší je dnes zrealizovat střední Evropu jako centrální evropský region právě na Západě... Zdá se, že západní Evropa není europafähig.“ Sám podává četné správné příklady podporování vývoje sebevědomí středoevropského regionu.¹⁶

V tomto smyslu se mi zdají pravidelná setkání odpovědných politiků Maďarska, České republiky, Slovenské republiky a Polska velmi důležitá. Zbývá jen doufat, že doby nepochopení a vzájemných předsudků jsou navždy za námi.

1 Salvemini, G.: Mussolini diplomatico (1922–1932). Bari 1952. (První vydání: Paříž 1932.)

2 Tamtéž, s. 216.

3 Srov. Valiani, L.: La dissoluzione dell'Austria–Ungheria (Rozpad Rakouska–Uherska). Milano 1966, s. 27–35, 152–153, 157–163, 173–174, 179–180, 211–212, 234–236, 257–264, 282–283, 310–311, 374–375.

4 Srov. tamtéž, s. 400.

- 5 Srov. Valiani, L.: Sonnino e la vittoria mutilata (Sonnino a okleštěné vítězství). In: *L'Espresso*, 14. ledna 1973, s. 19. Rozbor 3. svazku *Sonninova deníku*: Sonnino, S.: *Diario 1916–1922*, Bari 1952.
- 6 Srov. Carocci, G.: *La politica estera dell'Italia fascista (Zahraniční politika fašistické Itálie) 1925–1928*. Bari 1969, s. 318, pozn. 4.
- 7 Jedná se o Ignatze Seipela, rakouského kancléře za Křesťanskou sociální stranu v letech 1926–1929 (pozn. překl.).
- 8 *I Documenti Diplomatici Italiani (Italské diplomatické dokumenty)*. Roma 1952, 7. série, sv. 6, dokument 314. – O německé menšině v ČSR – srov. Leoncini, F.: *Die Sudetenfrage in der europäischen Politik. Von den Anfängen bis 1938 (Sudetoněmecké otázky v evropské politice. Od začátku do roku 1938)*. Essen 1988.
- 9 *Tamtéž*, 7. série, sv. 7, dokument 115.
- 10 *Tamtéž*, 7. série, sv. 7, dokument 229.
- 11 Srov. Sapelli, G.: *Trieste italiana*. Milano 1990, s. 144–145.
- 12 Srov. Serra, E.: *Financial and Economic Factors in Foreign Policy: The Italian Example*. In: *The Journal of European Economic History* č. 16/1987 – 3, s. 619–620.
- 13 Wiskemann, E.: *The Rome–Berlin Axis (Osa Řím–Berlín)*. London 1966, s. 77.
- 14 Jedná se o plk. gšt. Emanuela Moravce, pozdějšího protektorátního ministra, vystupujícího před Mnichovem se strategickými úvahami také v Lidových novinách pod pseudonymem Stanislav Yester (pozn. překl.).
- 15 Moravec, E.: *La valeur stratégique de la Tchécoslovaquie pour l'Europe occidentale (Strategická hodnota Československa pro západní Evropu)*. Praha 1936, s. 41–42 a 44.
- 16 Schlögel, K.: *Mitteleuropa – Utopie und Realität (Střední Evropa – utopie a realita)*. In: Truger, A., Macho, T. H.: *Mitteleuropäische Perspektiven (Středoevropské perspektivy)*. Vídeň 1990, s. 13.